

Висновки. Банківська система України зараз знаходиться на етапі розвитку. Вона повільно, але все ж впроваджує в свою діяльність інноваційні продукти. То ж, якщо вона і далі триматиме цей курс, то українські банківські установи зможуть стати конкурентоспроможними на міжнародному ринку банківських послуг, значно покращиться якість та швидкість надання послуг, кожна послуга буде диференціюватися відповідно до потреб клієнта, що матиме тільки позитивний вплив як для банківської системи так і для країни вцілому.

1. Єгоричева С. Б. Банківські інновації: навч. посібн. / С. Б. Єгоричева. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 208 с.
2. Єгоричева С. Б. Теоретичні аспекти банківських інновацій / С. Б. Єгоричева // Фінанси України. – 2010. – №8. – С. 84–95.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40–IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
4. Погореленко Н. П. Фінансові інновації у розвиток банківського сектору / Н. П. Погореленко // Научно-технический сборник. – 2003. – №54. – С. 56–64.
5. Полищук А. И. Коммерческие банки: новые услуги и инновационные технологии коммуникации / А. И. Полищук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.i-free.com/industry/articles/572
6. Поповенко Н. С., Марченко Н. Б. Інноваційні процеси у банківській справі / Н. С. Поповенко, Н. Б. Марченко // Економічний простір. – 2008. – № 15. – С. 99–104.
7. Румянцев А. Private banking – эксклюзив для миллионеров / А. Румянцев // Финансовый директор. – 2006. – №5. – С. 75–80

УДК 336.15.025:332.1

Шевченко О. В., к.е.н., с.н.с.

Національний інститут стратегічний досліджень (м. Київ)

БАЛАНС ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ

Стаття присвячена формуванню поняття «фінансові ресурси регіону». Розкрито особливості побудови доходної частини балансу фінансових ресурсів регіону в Україні. Сформовано рекомендації щодо оптимізації структурних частин балансу фінансових ресурсів регіону.

Ключові слова: фінансові ресурси регіону, баланс фінансових ресурсів, місцеві бюджети, муніципальні цінні папери, прогнозування.

Шевченко О. В.

Shevchenko O.

BALANCE OF FINANCIAL RESOURCES OF THE REGIONS IN UKRAINE AND THE WAYS OF ITS OPTIMIZATION

The article defines the term «the balance of regional financial resources». Features of formation of revenue's part in the balance of regional financial resources in Ukraine are revealed. The recommendations of how to optimize the structural parts of the balance of regional financial resources are proposed.

Key words: regional financial resources, balance of financial resources, local budgets, municipal bonds, forecasting.

Шевченко О. В.

БАЛАНС ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ И ПУТИ ЕГО ОПТИМИЗАЦИИ

В статье формулируется понятие «баланс финансовых ресурсов региона». Раскрыты особенности построения доходной части в балансе финансовых ресурсов региона. Сформированы рекомендации по оптимизации структурных частей баланса финансовых ресурсов региона.

Ключевые слова: финансовые ресурсы региона, баланс финансовых ресурсов региона, местные бюджеты, муниципальные ценные бумаги, прогнозирование.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Функціонування регіональної економіки неможливе без фінансових ресурсів, які пронизують усю систему економіки та надають необхідну кількість коштів для її стабільної дії. Фінансові ресурси у такий спосіб стають складовими економічної системи, які визначають її ефективність, можливість забезпечити економічні зв'язки та реалізувати плани дій суб'єктів господарювання, громадян та органів влади і самоврядування. *Актуалізація питання* формування фінансових ресурсів на регіональному рівні зумовлена поточними змінами у практиці фінансування регіонального розвитку та потребою в подальшому урізноманітненні ресурсів регіонального розвитку та пошуку оптимального співвідношення джерел фінансових ресурсів. Баланс фінансових ресурсів – це комплексний документ-прогноз, в якому відображається обсяг утворюваних фінансових ресурсів та їх використання у певних секторах економіки, тому більш вірна назва такого документу – «баланс фінансових ресурсів і витрат». Однак з

огляду на потребу в пошуку оптимального співвідношення між складовими ресурсів у даному дослідженні розглядається лише вхідна, доходна частина балансу, тобто власне «ресурси».

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Фінансові ресурси регіонів мають взаємопов'язані елементи, кожен з яких виконує власні функції щодо забезпечення безперервної дії економічних зв'язків на регіональному рівні. У науковій літературі існує декілька поглядів на складові доходної частини балансу фінансових ресурсів.

За суб'єктами формування розрізняють наступні складові:

1) (1) місцевий бюджет, (2) цінні папери, емітовані органами місцевого самоврядування, (3) фінансові ресурси підприємств і організацій комунальної форми власності, (4) кошти населення, які знаходяться у нього на руках та в інших фінансових інститутах, у цінних паперах, (5) фінансові ресурси кредитних установ, що зареєстровані на території даного регіону, та кошти, що залучаються місцевими банками з інших територій, (6) позики та цінні папери іноземних кредитних установ. [1] При цьому фінансовий потенціал виступає як уособлення наявних на даний час фінансових ресурсів, що дають змогу вирішувати завдання економічного розвитку. До складових фінансових ресурсів регіону за цим підходом не включено позабюджетні фонди.

2) Регіональні бюджети, кошти суб'єктів господарювання і територіальні позабюджетні фонди, не включаючи кошти населення та зовнішні для даного регіону ресурси [2].

3) Пропонується включати тіньові капітали до складу фінансових ресурсів. Однак, такі кошти певною мірою проходять і через господарську діяльність підприємств, які знаходяться у напівтіні, і відповідно через бюджет, тому не виключений подвійний рахунок при формуванні балансу [3].

За способами і механізмом формування вирізняють такі розділи доходної частини фінансового балансу регіону:

4) (1) прибуток, (2) податки, збори, обов'язкові відрахування юридичних і фізичних осіб до Державного бюджету і державних цільових фондів, (3) амортизаційні відрахування, (4) довгострокові вклади населення, (5) іноземні кредити та надходження, (6) надходження коштів з Державного бюджету, (7) інші доходи. [4] У цій

класифікації залишається незрозумілим, який прибуток мається на увазі і чому не включаються короткострокові внески населення.

5) Сукупність доходів, створених господарським комплексом регіону, і заощадження громадян, а також кошти, що надійшли в результаті їх територіального перерозподілу [5].

6) За механізмом утворення розрізняють п'ять основних груп джерел: (1) доходи, що утворюють місцевий бюджет, (2) рентні платежі за використовувані природні ресурси, (3) надходження із вищестоящих бюджетів, (4) позабюджетні кошти, (5) позикові кошти. [6] При цьому нелогічним виглядає поділ окремо на «доходи» і «рентні платежі».

7) До джерел фінансових ресурсів внутрішнього походження відносять амортизаційні відрахування підприємств, однак такі відрахування можуть здійснюватися із позабюджетних фондів, що також не виключає подвійного рахунку. Також джерелом коштів автори вважаються лізингові операції [7].

За принципами формування та як похідна від категорії «фінанси» визначають такі види фінансових ресурсів регіону:

8) «Сукупність доходів, створених у процесі діяльності всіх підприємств і господарюючих організацій, що знаходяться на його території, а також коштів населення, які формуються в порядку перерозподілу фонду заробітної плати і залучених зовні асигнувань» [8, с. 60]. Однак доходи і кошти населення – ще не вичерпний перелік усіх фінансових ресурсів.

9) Фінансові ресурси, що формуються та використовуються для вирішення проблем, пов'язаних з процесами проектування, будівництва, розвитку, функціонування об'єктів та суб'єктів соціально-економічної та інженерно-виробничої інфраструктур, суб'єктів підприємницької діяльності регіону [9, с. 15].

Крім того, серед науковців поширений погляд, що «фінансові ресурси регіону» – це статична категорія, тобто сума грошових фондів, зафіксована для конкретного місця на конкретний момент часу, при цьому поповнення джерел формування фінансових ресурсів регіону не відображає змісту фінансових відносин в нових умовах господарювання [10].

Отже, на даному етапі узагальненим визначенням «фінансові ресурси регіону» може стати поняття, запропоноване автором

Коваленко М. А. [10]: це сукупність фінансових ресурсів вираженої в грошовій формі вартості майнових та інших активів, що перебувають у розпорядженні місцевих органів, підприємств, населення, а також фінансових ресурсів, які через фондовий ринок та кредитну систему можуть бути залучені в господарський обіг в результаті прискорення відтворювального процесу.

Цілі статті. На основі розгляду існуючих думок щодо категорії «фінансові ресурси регіону» можна виділити такі їх загальні недоліки, як неповне відображення складових фінансових ресурсів регіону, неспіввимірність складових балансу (наприклад, вказані вище «доходи» і «рентні платежі»), подвійний рахунок, неврахування динамічних змін, абсолютизація статичного підходу при визначенні категорії «баланс фінансових ресурсів регіону», що, по-перше, робить неможливим прогнозування на основі такого балансу, а по-друге, ототожнює категорії «фінансові ресурси регіону» та «баланс фінансових ресурсів регіону». Тому необхідно усунути вказані недоліки щодо означення категорій, сформулювати власне тлумачення понять «фінансові ресурси регіону» та «баланс фінансових ресурсів регіону», сформулювати способи його оптимізації, що і становить **мету** даного дослідження. Досягнення мети базується на виконанні **завдань**: сформулювати інтегральне поняття «фінансові ресурси регіону» та поняття «баланс фінансових ресурсів регіону», врахувати динамічні зміни у доходній частині балансу фінансових ресурсів регіону і забезпечити можливість побудови на його основі прогнозу розвитку території, створити підґрунтя для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації такого балансу.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досягнення збалансованості матеріальних та фінансово-вартісних пропорцій в економіці регіону здійснюється шляхом розробки фінансового балансу регіону. За загальним підходом, фінансовий баланс відображає усі наявні в регіоні джерела фінансових ресурсів і напрямки їх використання, тобто, регіональні фінансові ресурси – це сукупність грошових коштів, що створені на певній території та використовуються на її економічний і соціальний розвиток. Однак баланс – це не просто сума, це також і найбільш раціональне поєднання ресурсів. Крім того, баланс фінансових ресурсів регіону

зображує можливості фінансового забезпечення темпів і пропорцій розвитку регіональної економіки. Цілями його складання є, по-перше, наочне відображення всіх фінансових ресурсів території як основи для прийняття управлінських рішень щодо його використання, розробки програм соціально-економічного розвитку регіону, здійснення оцінки фінансових ресурсів для виявлення їх резервів чи додаткових складових і формування достатньої доходної частини балансу, а по-друге, торування шляхів до досягнення фінансової спроможності регіону і насамперед такої її складової, як фінансова дієздатність.

Необхідність складання балансу фінансових ресурсів визначена у нормативних документах України. Баланс фінансових ресурсів – це комплексний прогнозний розрахунок, у якому відображається обсяг утворюваних фінансових ресурсів та їх використання в усіх секторах економіки держави. Метою розробки балансу є визначення обсягів фінансових ресурсів держави на прогнозований період, можливостей їх використання для фінансування економічних і соціальних програм розвитку, встановлення оптимальних напрямів їх розподілу та використання. Прогнозний баланс фінансових ресурсів є складовою частиною Державної програми економічного та соціального розвитку країни [11]. Згідно цього документа, до доходів фінансових ресурсів належать: ресурси бюджетів, довгострокові кредитні ресурси на розвиток народного господарства, ресурси підприємств і організацій, ресурси позабюджетних фондів, які не спрямовуються до державного бюджету, кошти іноземних інвесторів на розвиток народного господарства, інші джерела, що спрямовуються на покриття дефіциту бюджету (кредити Нацбанку, випуск цінних паперів, фінансова допомога міжнародних фінансових організацій).

З метою повного відображення усіх складових можна запропонувати наступну класифікацію фінансових ресурсів регіону на основі двох характеристик: періодичність надходжень та напрямки використання.

І частина. Кошти, які мають стабільне джерело надходження і направляються на виконання поточних цілей: місцевий бюджет (за винятком бюджету розвитку), кошти населення заощаджені, фінансові ресурси підприємств і організацій комунальної форми власності. Це є податкова (бюджетно-податкова) складова балансу.

П частина. Кошти, які надходять неперіодично і спрямовуються на реалізацію капітальних проектів: бюджет розвитку місцевих бюджетів, кошти населення, покладені на депозит та вкладені у цінні папери, муніципальні цінні папери, кошти Державного фонду регіонального розвитку, фінансові ресурси кредитних установ даної території та залучені з інших територій, фінансові ресурси іноземних кредитних установ. Це є кредитна (грошово-кредитна) складова балансу.

Розглянемо детально ці складові.

Найрозвиненішою складовою фінансових ресурсів в Україні на регіональному рівні є місцевий бюджет, частка якого є і найбільшою у структурі доходної частини фінансових ресурсів. Доходна частина місцевого бюджету нині формується із фіскально потужних та адміністративно вигідних платежів, самими значними серед них є загальнодержавні податок на доходи фізичних осіб та плата за землю. Однак, автори справедливо зазначають, що «передані місцевим бюджетам джерела все ще недостатні для фінансування навіть поточних видатків... до місцевих бюджетів передані додаткові витрати, що раніше здійснювалися на центральному рівні» [12, с. 200].

Муніципальні цінні папери є найслабшою і найменш розвинутою ланкою фінансових ресурсів з огляду на обмежені можливості емітування їх органами місцевого самоврядування – як відомо, право випускати власні цінні папери можуть лише міські ради міст із кількістю жителів понад 300 тис осіб. Однак ця ланка є перспективною; розвиток кредитного ринку в країні загалом і на рівні регіонів зокрема при стабільності банківської системи може служити додатковим значним і стабільним ресурсом.

Фінанси підприємств та організацій комунальної форми власності становлять значну частину фінансових ресурсів, також доходи від їх діяльності оподатковуються на території їх фактичного розміщення. «Фінанси підприємства займають одне з головних місць у відтворювальному процесі, формуванні власних грошових фондів і централізованих фінансових ресурсів держави» [13, с. 102]. Частина підприємств і організацій комунальної форми власності є об'єктами соціального призначення, які, навпаки, потребують коштів із бюджету. Збільшення кількості об'єктів комунальної власності, які здійснюють

комерційну діяльність, є резервом для зростання цієї складової фінансових ресурсів.

Серед такої складової фінансових ресурсів, як кошти населення, на особливу увагу заслуговують поточні грошові доходи, кошти, вкладені у цінні папери чи на банківський рахунок як такі, що мають резерви для зростання. Натомість, заощаджені кошти не впливають на стан фінансового балансу внаслідок важкості обрахунку, оскільки вони є іммобілізованими відносно грошово-кредитної системи.

Місцеві банки або філії загальнодержавних банків можуть збільшувати грошову масу в обігу через позики, тим самим збільшуючи обсяг фінансових ресурсів. Кошти, розміщені на депозитах, кошти страхових компаній та пайових інвестиційних фондів також впливають на розмір грошової маси. А в умовах обмеженості і недостатності бюджетного фінансування саме кошти кредитних установ є вагомими джерелами ресурсів. Загалом, за рахунок активізації діяльності установ кредитної сфери можна забезпечити фінансування різних інфраструктурних проєктів. Те ж саме стосується й іноземних кредитних установ, їм також треба долати більше перепон на шляху до виходу на рівень окремих регіонів, при цьому вони воліють мати більше гарантій щодо безпечності умов ведення фінансових операцій.

На основі вищесказаного можна сформулювати тлумачення: *баланс фінансових ресурсів регіону* – це сума грошових доходів та майнових прав, наявних на даний момент на певній території, яка складається із доходів, що характеризуються стійкістю і стабільністю надходжень і здатні стати основою виконання поточних завдань регіональної влади, та доходів, які мають неперіодичний характер надходжень, однак з їх допомогою регіональна влада може реалізувати завдання капітального будівництва та інші завдання довгострокового характеру.

З огляду на приведену характеристику складових фінансових ресурсів регіонів виникає питання, яким чином можна забезпечити прогнозованість надходжень. Першим кроком має бути оцінка динамічності надходжень, другим – вибір методу планування.

Обсяг доходів місцевих бюджетів, заощадження населення (не вкладені у інструменти зростання), фінансові ресурси підприємств та організацій комунальної форми власності складають стабільне

джерело надходжень, яке до того ж збільшується щороку. Єдина варіативна частина у цій групі – це фінанси підприємств комунальної форми власності, варіативність полягає у відмінності обсягів цих ресурсів у різних регіонах.

Бюджет розвитку, депозити громадян, цінні папери у власності населення та муніципальні цінні папери, кредитні ресурси банківських установ (локальних, державних та закордонних), а також нове джерело – кошти Державного фонду регіонального розвитку – не є періодичними і стабільними джерелами надходження. Обсяги надходження від них можуть змінюватися. Однак, саме такі джерела доходів є тим резервом, на який можуть розраховувати місцеві органи влади при реалізації проектів, що потребують значних капітальних вкладень. При цьому слід враховувати ризиковість таких проектів, якраз і обумовлену нестабільністю джерел надходжень.

Як зазначалось вище, баланс фінансових ресурсів регіону формується в тому числі для досягнення фінансової дієздатності. На думку дослідників, вона має базуватися перш за все на власних фінансових ресурсах як результаті ефективної господарської діяльності на певній території. Науковці зазначають, що «напрацьовувати власну ресурсну базу регіони можуть і повинні насамперед за рахунок ефективного використання наявних ресурсів, ... залучення зовнішніх джерел посилює їх фінансову залежність». Вдале управління фінансами та їх ефективне використання дають змогу збільшувати інтенсивність грошових потоків. «Забезпечення фінансової спроможності вимагає перш за все досягнення їх фінансової дієздатності, що базується на максимально ефективному господарюванні суб'єктів фінансових відносин регіону» [14, с. 196].

Тому постає завдання – віднайти резерви збільшення кожної з груп балансу. Зазначимо, що результативність господарювання тих чи інших підприємств повинна впливати на розвиток території, на якій вони розташовані фізично. Тому видається доцільним включати до фінансових ресурсів регіону доходи від господарювання підприємств та організацій інших форм власності, зокрема, через передання частини надходжень від податку на прибуток таких підприємств до місцевих бюджетів. Також, податок на доходи фізичних осіб має низьку алокативну здатність, не є суто місцевим, тому для формування стабільних надходжень, на які до того ж матимуть вплив місцеві

органи влади, необхідно доповнити перелік місцевих податків та зборів податком на нерухоме майно громадян і податком на розкіш. Такі податки є місцевими за природою, оподаткування цих об'єктів ефективно здійснювати на місцевому рівні.

Надходження другої групи балансу, крім бюджету розвитку, залежать від ситуації на грошово-кредитному ринку, від кількості суб'єктів такого ринку та обсягів операцій на ньому. З метою розширення кредитного ресурсу доцільно і надалі «знижувати планку» щодо кількості населення у містах, місцеві ради яких можуть емітувати цінні папери, а також сприяти розширенню мережі кредитних установ по регіонах з метою залучення їх ресурсів у господарський оборот. Кредитним установам варто розширювати масштаби своєї діяльності у регіонах, збільшувати та диференціювати перелік послуг, що надаються клієнтам, у напрямку здешевлення кредитів і подорожчання депозитів. Тим самим можна збільшити обсяги кредитування, а частина заощаджень населення буде вкладатися на депозитні рахунки.

Оцінивши ступінь періодичності надходжень, доцільно перейти до питання вибору методу планування обсягів першої і другої частини балансу. Стабільність надходжень до першої частини балансу на перший погляд демонструє можливість застосування директивного методу планування доходів. Однак аналіз плану і факту виконання місцевих бюджетів, говорить про існування відмінностей між цими величинами. Тому при прогнозуванні першої частини балансу варто застосовувати індириктивний метод планування, коли разом із прямим встановленням планових показників враховуються мінливі показники, зокрема ціни на продукцію підприємств комунальної форми власності, відсотки на кредити, ставки податків; така система робить планування першої частини більш гнучкою.

Що стосується другої частини, то очевидна його слабка прогнозованість, тому до неї варто застосовувати індикативне планування – визначення не тільки орієнтовних граничних параметрів, але і забезпечення стимулів до досягнення визначених показників, а також забезпечення можливостей зміни параметрів відповідно до зміни соціально-економічної ситуації.

Диференціювавши рівень прогнозованості балансу залежно від структурної частини та вибравши методи прогнозування, доцільно перейти до пошуку напрямків оптимізації балансу – визначити

додаткові складові наповнення доходної частини балансу, орієнтовні частки кожного виду надходжень та їх відмінності по регіонах.

Пошук резервів наповнення доходної частини балансу фінансових ресурсів регіону у запропонованих рамках, тобто серед визначених наперед джерело, є недостатнім для забезпечення потреб у коштах. Необхідно шукати додаткові джерела ресурсів, які мають надходити до бюджетів, населенню та органам місцевого самоврядування. Ними можуть стати кошти, залучені у рамках прямого державного інвестування у певні перспективні інфраструктурні проекти, надання субсидій населенню, залучення іноземних інвестицій, пільгове кредитування та оподаткування, кошти від експлуатації майна комунальної форми власності.

Запропонований вище склад фінансових ресурсів регіону є орієнтовним загалом для всіх регіонів. Дійсно, у кожному з них є відмінності. Більш розвинені регіони мають ширший набір ресурсів, і в тому числі більшу другу частину балансу фінансових ресурсів внаслідок розвиненості мережі кредитних установ, більших можливостей до залучення інвестицій. Натомість, менш розвинені регіони не мають таких можливостей і повинні докладати зусиль щодо збільшення обсягу таких ресурсів.

Зважаючи на необхідність забезпечення стабільності надходжень фінансових ресурсів, перша частина балансу має бути більшою за обсягами ресурсів, крім того, за таких умов дотримуватиметься позиція щодо необхідності активізації господарської діяльності на місцях та отримання від неї фіскального зиску. Її частка має складати до 70,0%. Натомість друга частина – це значний, але не постійний і важкопрогнозований резерв ресурсів, тому на неї не можна покладати повністю завдання забезпечення регіону фінансовими ресурсами. У середині першої частини балансу найбільшу частку повинен мати місцевий бюджет (до 70,0%), а у другій – кредити банківських і небанківських установ (до 50,0%).

Складання балансу фінансових ресурсів має стати основою для реалізації політики регіонального розвитку на кожній території. Баланс – підґрунтя для формування програмних документів регіонального розвитку, щорічної програми соціально-економічного та культурного розвитку регіону. Його складання є обов'язком регіональної влади; необхідність складання має бути відображена у стратегіях соціально-

економічного розвитку регіонів на середньостроковий період. У Державній стратегії регіонального розвитку має бути унормована необхідність щорічної розробки таких балансів. Тим самим закладається база для прийняття прогнозованих, обґрунтованих (у першу чергу – фінансово обґрунтованих) рішень, виконання яких має спиратися більшою мірою на власні ресурси, а необхідність залучення інших ресурсів буде наперед передбаченою. Для забезпечення наповненості балансу регіональна влада має вдаватися до збільшення варіативності ресурсів, до можливості їх швидкої взаємної заміни.

Висновки. Баланс фінансових ресурсів поступово має стати необхідним інструментом для планування і прогнозування соціально-економічного розвитку території. Баланс фінансових ресурсів регіону – це сума та оптимальне поєднання грошових доходів та майнових прав, наявних на даний момент на певній території, яка складається із доходів, що характеризуються стійкістю і стабільністю надходжень і здатні стати основою виконання поточних завдань регіональної влади, та доходів, які мають неперіодичний характер надходжень, однак з їх допомогою регіональна влада може реалізувати завдання капітального будівництва та інші завдання довгострокового характеру. Різноманітність структурних частин балансу, різний ступінь їх мінливості, варіативність складових та їх часток залежно від регіону потребує врахування цих динамічних змін при складанні балансу та покладанні його в основу подальшої розробки програм розвитку регіону.

Кожна структурна частина балансу має резерви щодо розширення і загалом до балансу можуть включати інші ресурси. Основу балансу складає його перша частина – бюджет, заощаджені кошти населення, кошти підприємств. Саме його формуванню має бути приділена значна увага місцевої влади незалежно від регіону. Друга частина – запозичені кошти та бюджет розвитку – не є нестабільною, однак може стати значним джерелом коштів за умови вірного і стратегічно обґрунтованого визначення джерел його формування. Надалі необхідно досліджувати співвідношення складових кожної частини балансу у напрямку пошуку резервів для їх збільшення.

1. Стеценко Т. О., Тищенко О. П. Управління регіональною економікою: навч. посібн. / Т. О. Стеценко, О. П. Тищенко. – К.: КНЕУ, 2009. – 472 с.

2. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит: навч. посіб. / Л. О. Дробозіна, Л. П. Окунева, Л. Л. Андросова та ін. – Рівне: Вид. агенція «Вертекс». – 2001. – 350 с.
3. Клименко Т. В. Підвищення ефективності формування фінансового потенціалу регіону: Автореф. ... канд. екон. наук. 08.10.01 / Т. В. Клименко; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2003. – 19 с.
4. Коваленко М. А. Фінанси регіону: навч. посібн. / М. А. Коваленко та ін. – Херсон: Нац. техн. ун-т, 2010. – 311с.
5. Суховірська О. Б. Фінансові ресурси місцевих органів влади / О. Б. Суховірська // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 61–67.
6. Фетисов Г. Г., Орешин В. П. Региональная экономика и управление: учеб. пособ. / Г. Г. Фетисов, В. П. Орешин. – М.: РИОР, 2010. – 155с. – С. 103.
7. Удосконалення механізму фінансового забезпечення формування та нарощення виробничого потенціалу регіону / З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська // Зб. наук. пр. «Соц.-екон. дослідж. в перехід. період: Фін. політика приватиз. п-в і механізми її реалізації». – 2003. – Вип. 4. – С. 210–223.
8. Фінансові ресурси регіону: організація та управління // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – 9–11 лист. 2006 р., Івано-Франківськ / Ред.: І. Г. Ткачук; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, Львів. нац. екон. ун-т ім. І. Франка, Терноп. нац. екон. ун-т, Прикарпат. наук.-аналіт. центр. – Ів.-Франківськ, 2007. — 288 с.
9. Герасимчук З. В., Вахович І. М., Камінська І. М. Управління фінансовими ресурсами регіону: Монографія / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк: Надстир'я, 2005. – 176 с.
10. Коваленко М. А. Фінанси регіону: навч. посібн. / М. А. Коваленко та ін. – Херсон: Нац. техн. ун-т, 2010. – 311с.
11. Про затвердження методологічних вказівок щодо складання балансу фінансових ресурсів // Наказ Міністерства економіки України, мінфіну України, Мінстату України від 18.04.96 р. № 49/76/117
12. Молдован О. О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ: монографія / О. О. Молдован. – К.: НІСД, 2011. – 380 с.
13. Лобода А. О. Джерела фінансового забезпечення підприємства та їх роль у розвитку економіки регіону / А. О. Лобода // Вісник Дніпропетровського університету. – Серія «Економіка». Випуск 6 (2). – 2012. – С. 100–105.
14. Вахович І. М., Камінська І. М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення: монографія / І. М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 400 с.